

Exemplarisch onderwijs - tegen vervreemding van de natuur

Ik zie 'mijn' twintig kinderen voor me zitten. Ze krijgen les in een comfortabel lokaal, leren met behulp van kleurrijke boeken, afgewisseld door andere media waaronder ik. Kan daar iets mis mee zijn? Als we kritisch kijken naar de directe betrokkenheid van kinderen bij de natuur moet het antwoord hierop bevestigend zijn.

Bert Kalkman noemt in zijn lectorale rede de vervreemding van de werkelijkheid (natuur en cultuur) om ons heen: 'Is het onderwijs debet aan de afnemende betrokkenheid van mensen bij de hen omringende werkelijkheid?' Louv (2007) behandelt de vervreemding van de natuur in zijn boek *Het laatste kind in het bos*. Hij betreft hierbij ook het onderwijs. Iedere leraar kan het zodoende als spiegel gebruiken. In dit artikel volg ik de hoofdlijn uit *Het laatste kind in het bos* en maak ik een verbinding met exemplarisch onderwijs.

Vorming door de natuur

Het boek van Louv gaat over 'het scharrelkind'. Een kind dat gewoon in de natuurspeelt, is bijna een bijzonderheid geworden. Toch is de natuur van grote waarde voor de ontwikkeling van kinderen. Louv ondersteunt zijn betoog met gedegen onderzoek: 'Anders dan de televisie pakt de natuur geen tijd af, integendeel, ze versterkt de beleving van tijd alleen maar. (...) Doordat de natuur het beeldend vermogen aanspreekt en uitnodigt de zintuigen maximaal open te stellen stimuleert ze de creativiteit van kinderen. (...) De natuur biedt kinderen vooral dat wat ze *is*, en niet dat wat ze volgens verwachtingspatronen zou moeten zijn.'

Schaarste van natuur

Tegenwoordig is het kind dat zomaar in de natuur 'scharrelt' een 'bedreigde soort'. De oorzaak daarvan is dat natuur steeds schaarser wordt in woonomgevingen, aldus Louv. Een andere oorzaak is de angst van ouders voor wat hun kind kan overkomen in de natuur. Dit leidt ertoe dat ouders kinderen binnen houden.

Mensen en kinderen van nu leven in een tijd met een versneld levenstempo. Het bestaan is productiever geworden. Daardoor past vrije, ongestructureerde tijd niet meer in ons leven, en die is nodig om natuur te

ervaren. Zonder dat missen we het *zél*f zien, voelen, proeven, horen en ruiken van de natuur. Daarmee raken we het vermogen om de wereld rechtstreeks te ervaren kwijt.

Net als volwassenen leven kinderen onder tijdsdruk. 'Kinderen zelfdiscipline bijbrengen is belangrijk in de opvoeding, maar hen stimuleren tot creativiteit en verwondering is dat evenzeer. Naarmate ouders beter op de hoogte zijn van de waarde die de natuur voor kinderen heeft, zullen ze mogelijk ook beter in staat zijn om een balans te vinden,' schrijft Louv. Als ouders hun kinderen overladen met allerlei apparaten en elektronica, computer-/videospellen en internet is de verleiding om buiten te spelen weggenomen. Kinderen ervaren zoveel virtueel dat de werkelijke wereld voor hen niet de moeite waard is. Ze ontwikkelen een 'alles-al-weten'-instelling. Dit is een belangrijke oorzaak voor het afnemend buiten spelen van kinderen.

Natuur in het onderwijs

Naast ouders spelen leraren een belangrijke rol als het gaat om de verbinding van het kind met de natuur. Louv noemt onderwijs over de vernietiging van regenwouden als voorbeeld. Kinderen op de basisschool wordt van alles bijgebracht – onder andere met behulp van video – over natuurrampen ver weg. De bedoeling is zorgzame burgers op te leiden, maar de kans is groot dat dit doel niet wordt gehaald. We maken kinderen namelijk los van hun wortels als we hun *wél* proberen verantwoordelijkheid te geven voor grote wereldproblemen, maar tegelijk de ervaring van de natuur dichtbij onthouden. Dat gebeurt wanneer we alleen lesgeven over regenwouden en niet over het bos net buiten de schooldeur. Dan gaan kinderen natuur associëren met rampspoed en angst in plaats van met plezier. Een associatie met verwondering is er dan al helemaal niet.

Behalve dat leraren ervoor zorgen dat kinderen minder directe natuurervaringen opdoen en dus onthechten, vervreemden, hebben ze volgens Louv een groot geloof in high tech. Dit leidt ertoe dat er in het onderwijs meer tijd en geld wordt uitgeven aan ICT. Deze tijd en middelen kunnen niet meer besteed worden aan vakken zoals kunst- en natuuronderwijs. Verder is het

onderwijs te abstract geworden. Sinds de jaren negentig wordt het gedomineerd door toetsen. Louv citeert David Orr, professor in omgevingswetenschappen: 'De wijze waarop het onderwijs is ingericht, is de oorzaak van 'vervreemding van het leven (...) We breken alles op in stukken in plaats van dat we dingen met elkaar in verband brengen. We hechten overmatig belang aan succes en carrière. We scheiden ons gevoel van ons verstand en het praktische van het theoretische. En we leveren de wereld mensen af die onwetend zijn van hun eigen onwetendheid.'

Natuurtekort

De afwezigheid van natuur in het leven van kinderen heeft negatieve gevolgen. Louv noemt dit fenomeen de 'natuurtekortstoornis'. Een kind met deze stoornis heeft geen ontzag meer voor de natuur, kan niet de goede werking van de natuur ervaren, ontwikkelt een instelling van 'alles-al-te-weten', vindt de gewone werkelijkheid niet méér de moeite waard dan de virtuele en verleert zijn zintuigen te gebruiken. Uiteindelijk zal het gebrek aan natuurbeleving zijn weerslag hebben op de hele maatschappij.

Na deze verontrustende beschouwing doet Louv een

beroep op leraren om het tij te keren nu het nog kan. Hij is een groot voorstander van ervaringsgericht en omgevingsgericht onderwijs en ziet dat onderwijs als een van de middelen tegen de natuurtekortstoornis. Daarnaast moet het gebrek aan respect voor de natuur tegengegaan worden. Louv beschrijft ervaringsgericht onderwijs met een voorbeeld. Hij vertelt over een groep tweedeklassers en hun leraar die drie weken gebruikten om een nabijgelegen gletsjer te bestuderen: 'Als je in stilte voor een gletsjer zit en je kijkt een tijdje naar het gletsjermeer, de puinwaaier onderaan de gletsjer, de hele plantensuccessie van korstmossen tot een climaxbos, en je maakt daar dan een tekening van of schrijft erover, dan verbind je jezelf met dat moment. Zo wordt die ervaring deel van jezelf.' Dit voorbeeld laat een duidelijke overeenkomst zien tussen Louvs opvattingen en het concept exemplarisch onderwijs.

Exemplarisch onderwijs tégen vervreemding

Naar mijn mening kan exemplarisch onderwijs een middel kan zijn in de strijd tegen de door Louv omschreven vervreemding van de natuur. Exemplarisch onderwijs is gericht op het tegengaan van vervlakking. Opmerkzaamheid is belangrijk, naast nauwkeurig

waarnemen en je gedachten zorgvuldig formuleren. De (neo-)socratische gesprekken die worden gevoerd zijn erop gericht de 'alles-al-weten'-instelling van kinderen te ontmantelen. Bij deze gesprekken gaat het om ontmoeting met de werkelijkheid, met de natuur(verschijnselen). Na zo'n ontmoeting is vervreemding niet meer goed denkbaar. Een doel dat met exemplarisch onderwijs wordt nagestreefd is dat kinderen zich weer gaan verwonderen over de wereld om hen heen. Bij leeractiviteiten gaat het erom: '... in die Sache hinein und in den Seelengrund des Lernenden hinein zu sein' (Wagenschein, 1999). Zó kan onderwijs onderwijs zijn, dat ingaat tegen vervreemding. 'Das gräbt sich ein in die Herzen der Schüler und Lehrer und arbeitet dort, Tag und Nacht.' (Wagenschein, 1999). Wagenschein zag in exemplarisch onderwijs de uitweg uit het onderwijssysteem dat in zijn tijd gemeengoed was. Dit onderwijs, dat 'schijnweten' tot gevolg had en geen echte kennis, moest veranderen door kinderen weer echt inzicht in de werkelijkheid te gunnen. Evenals Louv zijn leraren die exemplarisch onderwijs vormgeven erop gericht dat kinderen zich weer gaan verbinden met de natuur. Dit leidt ertoe dat bij kinderen liefde en hoogachting ontstaat voor zowel de

schepping als de Schepper.

Louv weet te overtuigen van de ernst van de situatie die is ontstaan. Ik zie mijn twintig kinderen voor me zitten. Ziften ja. Wanneer was ik ook alweer voor het laatst met hen in het bos???

Naar aanleiding van: Louv, R. (2007). *Het laatste kind in het bos*. Hoe we onze kinderen weer in contact brengen met de natuur. Utrecht: uitgeverij Jan van Arkel.

Willemien Lemstra is leerkracht op de Eben Haëzerschool in Rhenen.

'We geven kinderen wel verantwoordelijkheid voor grote wereldproblemen, maar tegelijk onthouden we hun de ervaring van de natuur dichtbij'